

NOSTALGIA

DE ACELAȘI AUTOR

Faruri, vitrine, fotografii, poeme, Cartea Românească, 1980; *Poeme de amor*, Cartea Românească, 1983; *Totul*, poeme, Cartea Românească, 1985; *Visul* (în edițiile următoare *Nostalgia*), povestiri, Cartea Românească, 1989, Humanitas, 1993; *Levantul*, poem epic, Cartea Românească, 1990, Humanitas, 1998; *Visul chimeric*, studiu critic, Litera, 1991, Humanitas, 2011; *Travesti*, roman, Humanitas, 1994 (a devenit roman grafic în limba franceză); *Dragostea*, poeme, Humanitas, 1994; *Orbitor: Aripa stângă*, roman, Humanitas, 1996; *Dublu CD*, poeme, Humanitas, 1998; *Postmodernismul românesc*, studiu critic, Humanitas, 1999; *Jurnal I*, Humanitas, 2001; *Orbitor: Corpul*, roman, Humanitas, 2002; *Enciclopedia zmeilor*, carte pentru copii, Humanitas, 2002; *Pururi tânăr, înfășurat în pixeli*, publicistică, Humanitas, 2003; *Parfumul aspru al ficțiunii*, audiobook, Humanitas, 2003; *Plurivers*, vol. I și II, poeme, Humanitas, 2003; *Cincizeci de sonete*, poeme, Brumar, 2003; *De ce iubim femeile*, povestiri și audiobook, Humanitas, 2004; *Baroanel*, publicistică, Humanitas, 2005; *Jurnal II*, Humanitas, 2005; *Poeme în garanție*, audiobook, Casa Radio, 2005; *Orbitor: Aripa dreaptă*, roman, Humanitas, 2007; *Dublu album*, poeme, Humanitas, 2009; *O seară la Operă*, poeme, Știința, Chișinău, 2009; *Nimic*, poeme, Humanitas, 2010; *Frumoasele străine*, povestiri, Humanitas, 2010; *Zen: Jurnal 2004–2010*, Humanitas, 2011; *Ochiul căprui al dragostei noastre*, publicistică și proză, Humanitas, 2012; *Fata de la marginea vieții*, povestiri alese, Humanitas, 2014; *Poezia*, Humanitas, 2015; *Solenoid*, Humanitas, 2016; *Peisaj după isterie*, publicistică, Humanitas, 2017; *Știutorii. Trei povestiri din Orbitor*, Humanitas, 2017; *Un om care scrie: Jurnal 2011–2017*, Humanitas, 2018; *Melancolia*, Humanitas, 2019; *Creionul de tâmplărie*, Humanitas, 2020; *Nu striga niciodată ajutor*, poeme, Humanitas, 2020.

Cărțile lui Mircea Cărtărescu au primit cele mai importante premii literare românești, ca și importante premii internaționale: Premiul literar Giuseppe Acerbi, Italia (2005); Premiul internațional pentru literatură de la Vilenica, Slovenia (2011); Premiul internațional pentru literatură al orașului Berlin (2012); Premiul internațional pentru poezie Novi Sad, Serbia (2013); Premiul internațional Spycher-Leuk, Elveția (2013); Premiul La tormenta en un vaso, Spania (2014); Premiul Euskadi de Plata, San Sebastián (2014); Premiul orașului Leipzig pentru înțelegere europeană (2015); Premiul de stat al Austriei pentru literatură europeană (2015); Premiul „Gregor von Rezzori“, Florența (2016); Premiul Leteo, Spania (2017); Premiul „Thomas Mann“ pentru literatură, Lübeck (2018); Premio Formentor de las Letras, Palma de Mallorca (2018); Premiul Strega, Roma, (2018); Prix Millepages, Vincennes (2019); Prix Transfuge, Paris (2019).

MIRCEA CĂRTĂRESCU

NOSTALGIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 1993, 2021

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Cărtărescu, Mircea
Nostalgia / Mircea Cărtărescu. – București: Humanitas, 2021
ISBN 978-973-50-7073-1
821.135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

PROLOG

*Deschid cartea, cartea geme,
Caut vremea, nu e vreme.*

Tudor Arghezi

Ruletistul

*Dăruiește, Doamne, pacea Israelului
Celui care are optzeci de ani și nici un viitor pe pământ.*

Notez aici (pentru ce?) aceste versuri din Eliot. În orice caz nu ca posibil moto pentru vreuna dintre cărțile mele, pentru că n-am să mai scriu niciodată nimic. Iar dacă totuși scriu rândurile astea, nu le consider nici pe departe literatură. Am scris destulă literatură, vreme de vreo șaizeci de ani nu am făcut decât asta, dar să-mi îngădui acum, la sfârșitul sfârșitului, un moment de luciditate: tot ce am scris după vârsta de treizeci de ani nu a fost decât o penibilă impostură. Sunt sătul să mai scriu fără speranța că mă voi putea vreodată depăși, că voi putea să-mi sar peste umbră. E drept, până la un punct am fost cinstit cu mine, în singurul fel posibil pentru un artist, adică am vrut să spun despre mine totul, absolut totul. Dar cu atât mai amară a fost iluzia, căci literatura nu e mijlocul potrivit prin care poți spune ceva cât de cât real despre tine. De la primele rânduri pe care le așterni pe pagină, în mâna care ține stiloul intră, ca într-o mânășă, o mână străină, batjocoritoare, iar imaginea ta în oglinda paginii fuge în toate părțile ca argintul-viu, așa încât din bobitele lui deformante se încheagă Păianjenul sau Viermele sau Famenul sau Unicornul sau

Zeul, când de fapt tu ai vrut să vorbești pur și simplu despre tine. Literatura e teratologie.

De câțiva ani buni dorm agitat și visez un bătrân care înnebunește de singurătate. Doar visul mă mai reflectă realist. Mă trezesc plângând de singurătate, chiar și când ziua mă simt bine printre prietenii care îmi mai trăiesc. Nu-mi mai pot suporta viața, iar faptul că azi sau mâine voi intra în moartea fără sfârșit mă face să încerc să gândesc. De asta, pentru că trebuie să gândesc, așa cum cel aruncat în labirint trebuie să caute o ieșire printre pereții mânjiți cu baligă, chiar și prin gaura șobolanului, numai din acest motiv mai scriu rândurile astea. Nu propriu-zis ca să (îmi) demonstrez că există Dumnezeu. Din păcate nu am fost niciodată, cu toate eforturile mele, credincios, nu am avut crize de îndoială sau tăgadă. Poate că ar fi fost mai bine să fiu, pentru că scrisul cere dramă și drama se naște din lupta chinuitoare între speranță și deznădejde, unde credința are un rol, îmi închipui, esențial. În tinerețea mea, jumătate din scriitori se converteau, iar jumătate își pierdeau credința, ceea ce pentru literatura lor avea cam aceleași efecte. Cât îi invidiam pentru focul pe care demonii lor îl ațâțau sub căldările în care huzureau ca artiștii! Și iată-mă acum în ungherul meu, un ghem de zdrențe și zgârciuri, pe a cărui minte sau inimă sau credință nu ar paria nimeni, pentru că mie nu are ce să mi se mai ia.

Zac aici, în fotoliu, terifiat de gândul că afară nu mai există nimic, decât o noapte solidă ca un infinit sloi de smoală, o ceață neagră care a mâncat încet, pe măsură ce am înaintat în vârstă, orașe, case, străzi, fețe. Singurul soare din univers pare să fi rămas becul veiozei, iar singurul lucru luminat de el – o față smochinită de moșneag.

După ce voi muri, cavoul meu, ungherul meu, va continua să plutească în ceața neagră și solidă, ducând niciunde foile astea ca să le citească nimeni. Dar în ele e, în sfârșit, totul. Am scris câteva mii de pagini de literatură – praf și pulbere. Intrigi conduse magistral, fanteze cu surâsuri galvanice, dar cum să spui ceva, cât de puțin, în această imensă convenție a artei? Ai vrea să întorci pe dos inima cititorului, iar el ce face? La ora trei termină cartea ta, și la patru se apucă de alta, oricât de bună ar fi cartea pe care i-ai pus-o în brațe. Dar aceste zece-cincisprezece foi sunt altceva, alt joc. Cititorul meu este acum nimeni altcineva decât moartea. Îi și văd ochii negri, umezi, atenți ca ochii fetițelor, citind pe măsură ce umplu rând după rând. Foile acestea cuprind proiectul meu de nemurire.

Zic – proiect, deși totul, și ăsta e triumful meu și speranța mea, este adevărat. Ce straniu: cele mai multe personaje care populează cărțile mele sunt inventate, dar ele au părut tuturor copii ale realității. Abia acum am curajul să scriu despre un om real, care a trăit mult timp lângă mine, dar care în convenția mea ar fi părut cu totul neverosimil. Nici un cititor nu ar fi acceptat că în lumea lui ar putea trăi, înghesuindu-se în aceleași tramvaie, respirând același aer, un om a cărui viață este o demonstrație practic matematică a unei ordini în care astăzi nu mai crede nimeni, sau crede pentru că este absurd. Dar, vai! – Ruletistul nu este un vis, nici o halucinație a unui creier sclerosat, nici un alibi. Acum, gândindu-mă la el, sunt convins că am cunoscut și eu acel cerșetor de la capătul podului, despre care scria Rilke, în jurul căruia se rotesc lumile.

Deci, nimeni drag, Ruletistul a existat. Și ruleta a existat. Nu ai auzit nimic despre ea, dar spune-mi, ce ai auzit

despre Agatha? Eu am trăit vremurile neverosimile ale ruletei, am văzut prăbușirea averilor și acumularea averilor în lumina de fiară a prafului de pușcă. Am urlat și eu în sălile scunde, subpământene și am plâns de fericire când era scos afară un om cu creierii împrăștiați. Am cunoscut marii magnați ai ruletei, industriașii, proprietarii de pământuri, bancherii care pariau sumele acelea de multe ori exorbitante. Timp de mai bine de zece ani, ruleta a fost pâinea și cercul iadului nostru senin. Nu s-a auzit nici o șoaptă despre așa ceva de patruzeci de ani încoace? Gândește-te, câte mii de ani au trecut de la misterele grecești? Știe cineva oare azi ce se petrecea cu adevărat în acele caverne? Unde e vorba de sânge, se tace. Toți au tăcut, sau poate că fiecare știutor a lăsat după moartea sa niște foi inutile ca acestea, pe care le va urmări, cu degetul scheletic, doar moartea. Moartea individuală a fiecăruia, gemănul negru născut odată cu el.

Omul despre care scriu aici avea un nume oarecare, uitat de toată lumea, căci foarte curând i s-a spus Ruletistul. Spunând „Ruletistul“, nu puteai vorbi decât despre el, deși ruletiști erau destui. Mi-l amintesc fără greutate, o figură posomorâtă, o față triunghiulară pe un gât lung, gălbui și slab, o piele uscată și părul aproape stacojiu. Ochi de maimuță amărâtă, asimetrici, mi se pare că inegali ca mărime. Făcea cumva o impresie de îngălare, de necurățenie. Așa arăta și în țoalele lui de la fermă, și în smokingurile lui de mai târziu. Doamne, ce tentat sunt să fac aici și puțină hagiografie, să-i arunc o lumină transfinită pe obraz și să-i pun o văpaie în ochi! Dar să strâng din fălci și să-mi înghit ticurile astea mizerabile. Ruletistul avea fața întunecată, de țăran ceva mai înstărit, cu dinții jumătate fier, jumătate carbune. De când îl știu și până a murit (de revolver, dar

nu de glonț) a arătat la fel. Și totuși el a fost singurul om căruia i-a fost dat să întrezărească infinitul Dumnezeu matematic și să se ia la trântă cu el.

N-am nici un merit că-l cunosc, că pot să scriu despre el. Aș putea să înalț, numai cu figura lui înaintea ochilor, o schelărie ramificată enorm, un Babel de hârtie, un *Bildungsroman* de o mie de pagini, în care eu, umil Serenus Zeitblom, aș urmări cu sufletul la gură demonizarea progresivă a noului Adrian. Dar apoi? Chiar dacă, prin absurd, aș da ce n-am dat în șaiszeci de ani de lucru, o capodoperă, mă întreb la ce bun... Pentru scopul meu final, pentru marea miză a mea (pe lângă care toate capodoperele lumii sunt țărâna din clepsidră și puful pădădiei), ajunge să înșir în trei rânduri etapele vieții larvare a unui psihopat: copilul brutal, cu fața întunecată, care taie în bucăți insecte și omoară cu pietre păsările cântătoare, pasionat de jocul cu bile de sticlă și de aruncarea potcoavei la țaruș (mi-l amintesc pierzând, pierzând mereu bani, bile, nasturi și apoi încăierându-se cu disperare); adolescentul cu momente de furie epileptică și apetit erotic exacerbat; pușcăriașul condamnat pentru viol și tâlhărie. Cred că singurul „apropiat“ în toată această întortocheată etapă a vieții lui am fost eu, poate fiindcă fuseșeram cumva împreună de mici, părinții noștri fiind vecini. Oricum, nu m-a lovit niciodată și mă privea mai puțin bănuitor decât pe ceilalți, oricine ar fi fost ei. De câteva ori l-am vizitat, țin minte, și la închisoare, unde, în frigul verde al vorbitorului, mi se plângea tot timpul, înjurând oribil, de ghinionul pe care-l avea la poker – și îmi cerea bani. Aproape plângea de umilința de a se curăța mereu, de a nu fi în stare nici la o singură mână din miile pe care le juca să ia banii celorlalți. Stătea acolo, pe scândura verde, o mână de om cu ochii înroșiți de conjunctivită.

Nu, mi-e imposibil să vorbesc despre el la modul realist. Cum să înfățișezi realist o parabolă vie? Orice tertip, orice întorsătură sau automatism stilistic care aduce cât de cât a proză mă deprimă, mă îngrețoșează. Să mai spun că, după ce a ieșit din închisoare, s-a apucat de băut și în cel mult un an a decăzut îngrozitor. Nu avea slujbă, iar singurele locuri pe unde îl puteai găsi în mod sigur erau câteva cârciumi de duzină, unde de altfel cred că și dormea. Îl vedeai umblând de la o masă la alta, îmbrăcat în acel mod inconfundabil al bețivilor (haina pe pielea goală, turul pantalonilor târându-se pe trotuar) și cerând câte o halbă cu bere. Am văzut de multe ori farsa sinistră, dureroasă pentru mine, dar în același timp amuzantă, pe care i-o făceau din când în când clienții obișnuiți ai cârciumii: îl chemau la masă și îi spuneau că va căpăta berea dacă va trage bățul lung din două bețe de chibrit ținute în pumn. Și se tăvăleau de râs când el trăgea întotdeauna bățul scurt. Niciodată, sunt sigur de asta, nu și-a „câștigat“ berea în acest fel.

Cam pe atunci mi-au apărut mie primele povestiri în reviste și, după un timp, primul volum de povestiri, pe care îl consider și azi cel mai bun lucru făcut vreodată de mine. Eram pe atunci fericit pentru fiecare rând pe care îl scriam, mă simțeam în concurență nu cu cei din generația mea, ci cu marii scriitori ai lumii. Am intrat, cu încetul, în conștiința publicului și în lumea literară, am fost adulat și negat violent în proporții egale. M-am căsătorit prima dată și, în fine, am simțit că trăiesc. Asta mi-a fost de altfel fatal, căci scrisul nu prea se împacă, de obicei, cu belșugul și fericirea. Uitasem, firește, de amicul meu, când l-am reîntâlnit după câțiva ani în locul cel mai neverosimil pentru el: la un restaurant din centru, în lumina stinsă, halucinantă, a unor ciorchini de candelabre cu prisme curcubeene. Vor-

beam liniștit cu nevastă-mea și îmi plimbam privirile prin sală, când brusc mi-a atras atenția un grup de afaceriști care ocupaseră o masă încărcată ostentativ. În mijlocul lor și în centrul atenției se afla el, cu figura lui lungă și slabă, înțolit sclipitor, dar arătând tot a golan cu găvanele ochilor stinse. Zăcea blazat pe scaun, pe când ceilalți trăncăneau cu o anume veselie cam mitocănească. Am simțit totdeauna repulsie față de obrajii aceia lucioși și hainele de cioclu indecent prin care oamenii de felul lor înțeleg să se remarce. Dar, desigur, eram în primul rând contrariat de schimbarea nesperată în bine a situației materiale a amicului meu. Am mers până la masa lor și i-am întins mâna. Nu știu dacă s-a bucurat să mă vadă, era impenetrabil, dar ne-a invitat să ne alăturăm lor și, pe măsură ce seara înainta înspre noapte, printre multe banalități și stupidități care s-au înșirat în conversație, au început să răzbată cuvinte în doi peri, expresii enigmatice pe care afaceriștii și le pasau peste încărcătura barocă a mesei și la care nu știam cum să reacționez. Timp de câteva săptămâni după aceea am simțit din plin teroarea de a fi întrezărit, chiar și subconștient, niște perspective care se pierdeau spre un alt spațiu decât lumea burgheză, în definitiv, chiar dacă ușor colorată de moftul artei, în care trăiam. Mai mult, aveam de multe ori, pe stradă și chiar în biroul meu, senzația că sunt supravegheat, verificat de o instanță nedefinită, care doar plutea dizolvată, ca un fum de amurg, în aer. Acum știu sigur că eram cu adevărat supus unor verificări amănunțite, pentru că fusesem propus să-mi încep noviciatul în lumea subterană a ruletei.

Uneori sunt plin de fericirea gândului că poate nu există Dumnezeu. Ceea ce în urmă cu câțiva ani mi se părea un paradis sângeros (viața mea de atunci îmi apare într-un *raccourci* verzui, asemenea Cristului lui Mantegna), acum

mi se pare un iad eufemizat de uitare, dar nu mai puțin posibil, și deci terifiant. Ei spuneau, ca să mă încurajeze, când am coborât prima dată în subteran, că doar primul joc e mai greu de suportat și că apoi latura „anatomică“ a ruletei nu numai că nu te mai dezgustă, dar ajungi să descoperi în ea adevăratul, dulcele farmec al acestui joc; cui îi intră în sânge, continuau ei, îi devine necesar ca vinul și ca femeia. În prima noapte m-au legat la ochi și m-au purtat mai întâi din vehicul în vehicul pe străzile orașului, până n-aș mai fi fost în stare să spun nici cine sunt, darămite unde mă află. Apoi m-au târât pe niște coridoare succite și răsucite, am coborât trepte mirosind a piatră udă și a hoit de pisică. Pe deasupra, din când în când, se auzea hurelul câte unui tramvai. Mi-au scos cărpa de la ochi într-o pivniță luminată slab de câteva lumânări, unde erau așezate în chip de mese, sub bolta arcuită, câteva butoaie de sardele, iar ca scaune lăzi mai mici sau rondele groase tăiate din trunchiuri de copac. Totul amintea de o crama aranjată cu ostentație să pară cât mai rustică. Impresia aceasta era mărită de cămile de tablă și paharele de bere din care, așezați în jurul butoaielor, sorbeau privindu-mă și vorbind între ei vreo zece-cincisprezece inși foarte veseli, bine îmbrăcați. Pe podeaua de lut fojgăiau gândaci mari de bucătărie. Unii, striviți pe jumătate de vreo lovitură de călcâi, mai agitați câteva labe și-o antenă. M-am așezat la masa unde stătea și amicul meu roșcat. Pariurile deja se făcuseră, erau înscrise cu cretă pe o mică tablă neagră, așa că am dedus că deocamdată aveam să fiu doar spectator. Sumele erau mari, mai mari decât tot ce văzusem vreodată mizându-se la un joc de noroc. La un moment dat, animația acționarilor – cum aveam să află că se numeau cei care mizau în acest joc – scăzu, iar băutura rămase uitată în căni

și pahare, umplând încetul cu încetul aerul cafeniu cu un miros acru de spirt și bere trezită. Privirile celor din pivniță alunecau tot mai des spre ușa scundă a acesteia. Ușa se deschise după un timp, și în sală intră un individ foarte asemănător cu amicul meu din copilărie, din perioada sa de maximă decădere. Haina lui avea buzunarele rupte, pantalonii îi erau legați cu sfoară de împachetat. Despre fața lui, care ieșea vălurită de sub părul smuls în toate părțile, nu se poate spune decât că era o față de bețiv. Insul era împins de la spate de un patron – era numele dat celui care angaja ruletiștii – având aspectul unui barman, care ducea la subțioară o cutie unsuroasă de lemn. Bețivanul se sui pe o ladă de brad pe care nu o observasem până atunci și rămase acolo, cocârjat, în atitudinea grotesc caricată a unui câștigător olimpic. Acționarii îl priveau și se agitau, arătându-și mereu unul altuia câte un amănunt al înfățișării celui de pe ladă. Pe unul l-am surprins făcându-și cruce cu discreție. Altul își rodea furios pielițele de pe lângă unghii. Altul striga ceva patronului. Dar zgomotul încetă ca rețezat când patronul deschise lădița. Toți își lungiră gâturile, hipnotizați, spre micul obiect negru care scânteia ca bătut în diamante. Era un revolver cu șase gloanțe, bine uns. Patronul îl prezintă asistenței cu gesturi lente, aproape rituale, ca un iluzionist care își arată palmele goale cu care urmează să săvârșească minuni. Își trecu apoi palma peste butoiașul revolverului, rotindu-l, iar acesta scoase un sunet subțire, zimțat, ca un răs de gnom. Lăsă revolverul jos și, dintr-o cutiuță de carton, scoase un cartuș lucios în cămașa sa de alamă, pe care îl întinse celui mai apropiat acționar. Acesta îl controlează atent și concentrat pe toate părțile, aprobă scurt din cap, parcă nemulțumit că nu găsisse vreo neregulă, și îl trecu celui de lângă el. Cartușul făcu înconjurul încăperii,

lăsând urme de grăsime pe toate degetele. L-am atins și eu o clipă. Mă așteptam, nu știu de ce, să fie rece ca gheața sau să frigă, dar era căldicel. Cartușul se întoarse la patron, care, cu gesturi largi, explicite, îl introduse într-unul din cele șase orificii ale butoiașului. Își trecu din nou palma peste piesa mobilă de metal, care se învârti câteva secunde lungi cu același sunet ascuțit, scârțâitor. În cele din urmă înmână, cu o ciudată reverență, omului de pe ladă, arma scânteietoare. Într-o liniște care îți pulveriza oasele și în care, îmi amintesc și acum, tot ce se auzea era fojgăitul gândacilor uriași și sunetul slab scos de antenele lor când se atingeau una de alta, omul își duse revolverul la tâmplă. Din cauza îngrozitoare concentrări și a luminii slabe, ochii începură să-mi obosească, așa încât, deodată, silueta cerșetorului cu pistolul la tâmplă se descompuse în câteva pete galbene și verzui-fosforescente. Grundul peretelui alb din spatele lui se reliefa enorm: vedeam fiecare creștătură și fiecare bobită de var, îngroșate ca pielea de pe fața unui bătrân, lăsând urme albastrii pe perete. Brusuc, în pivniță începu să miroasă a mosc și transpirație. Omul de pe ladă, cu ochii strânși și gura strâmbată ca și când ar fi simțit un gust oribil, apăsa violent pe trăgaci.

Zâmbi apoi naiv și năucit. Micul declac al trăgaciului fusese singurul sunet care se auzise. Coborî de pe ladă și se așeză, copleșit, pe ea. Patronul se repezi la el și aproape îl dărâma în îmbrățișare. În schimb, inșii din sală începură să urle ca scoși din minți, să înjure cumplit. Când patronul și ruletistul său ieșiră pe ușa scundă, aceștia îi însoțiră cu huiduieli sălbatice, cum nu se pot auzi decât la un meci de box.

Întâmplător, primul ruletist pe care îl văzusem vreodată scăpase cu viață. De atunci, vreme de ani în șir, am asistat la

sute de rulete și am văzut de multe ori o imagine ce nu se poate descrie: creierul omenesc, singura substanță cu adevărat divină, aurul alchimic unde se află totul, împrăștiat pe pereți și pe podea, amestecat cu schije de țeastă. Gândește-te la coride sau la gladiatori și ai să înțelegi de ce jocul ăsta mi-a intrat curând în sânge și mi-a schimbat viața. Ruleta are în principiu simplitatea geometrică și forța pânzei de păianjen: un ruletist, un patron, niște acționari sunt personajele dramei. În roluri secundare sunt distribuți stăpânul pivniței, polițistul care își face rondul prin preajmă, hamalii năimiți să scape de cadavre. Sumele relativ neînsemnate pe care ruleta le băga în ei erau, din punctul lor de vedere, adevărate averi. Ruletistul este, firește, vedeta ruletei și rațiunea ei de a fi. De regulă, ruletiștii se recrutau din rândurile groase ale nenorociților mereu în căutare de pâine, asemenea câinilor vagabonzi, ale bețivilor, ale pușcăriașilor abia eliberați. Oricine, numai să fie viu și să-și pună sufletul la bătaie pentru mulți, mulți bani (dar ce înseamnă banii în condițiile astea?), putea deveni ruletist. Era, de asemenea, preferabil să nu aibă, pe cât posibil, nici un fel de relații sociale: familie, slujbă, prieteni apropiați. Ruletistul are cinci șanse din șase să scape. El primește de obicei cam zece la sută din câștigul patronului. Acesta trebuie să dispună de fonduri serioase, pentru că, în caz că ruletistul său moare, trebuie să plătească mizele tuturor acționarilor care au pariat contra lui. Acționarii, la rândul lor, au o șansă din șase de câștig, dar, dacă ruletistul moare, ei pot cere de zece ori miza, sau chiar de douăzeci de ori, după înțelegerea prealabilă cu patronul. Ruletistul nu avea însă cinci șanse din șase de scăpare decât la primul joc. Statistic vorbind, dacă își mai punea o dată pistolul la tâmplă, șansele lui scădeau. La a șasea încercare, șansele lui

se reduceau la zero. De fapt, până când vechiul meu amic a intrat în lumea ruletei, devenind Ruletistul cu majusculă, nu se cunoșteau cazuri de supraviețuire nici după patru jocuri. Cei mai mulți ruletiști erau, firește, ocazionali, și nu ar fi repetat pentru nimic în lume teribila experiență. Doar câțiva erau atrași de perspectiva de a face bani, și asta de obicei ca să își poată ei înșiși angaja vreun ruletist, devenind patroni, ceea ce se putea întâmpla și după al doilea joc.

Nu are nici un sens să continuu aici cu descrierea jocului. El este stupid și atrăgător ca orice joc, aureolat, ce-i drept, cu mânjitura de sânge care place ticăloșiei noastre. Mă întorc la cel care a distrus jocul prin faptul că l-a jucat la perfecție. Din câte spune legenda (pe care o puteai auzi pe atunci în toate tavernele orașului), el nu a fost racolat de vreun patron, ci a aflat singur despre ruletă și s-a dus singur să se vândă. Bănuiesc că patronul care l-a angajat a fost foarte fericit să facă rost așa de simplu de un ruletist, fiindcă de obicei erau necesare demersuri lungi și iritante, tocmeli penibile cu cei care-și scoteau sufletul la mezat. La început, orice vagabond cerea luna de pe cer și îți trebuia destulă abilitate să-l convingi că viața și sângele lui nu prețuiesc cât tot universul, ci doar un anumit număr de bancnote, care depindea de cererea de pe piață. Un ruletist căruia nu era nevoie să-i demonstrezi că este de fapt un nimeni, pe care nu trebuia să-l ameninți cu poliția, era un noroc nesperat, mai ales când primea fără discuție prima sumă, propusă cu jumătate de gură și cu priviri oblice de patron. Despre cele dintâi rulete la care a participat amicul meu n-am putut afla mare lucru. Prima și a doua oară când a scăpat, poate chiar și a treia oară, îmi închipui că abia dacă a fost remarcat de acționari. Cel mult, a fost so-

cotit un ruletist norocos. Dar după a patra și a cincea ruletă el deja devenise figura centrală a jocului, de fapt un adevărat mit, care avea să crească exorbitant în următorii ani. În doi ani de zile, până la întâlnirea noastră din restaurant, Ruletistul își dusesse de opt ori revolverul la tâmplă prin diferite hrube din labirintul murdar de sub fundațiile orașului nostru. De fiecare dată, mi s-a povestit (iar mai târziu am putut să mă conving și singur), pe fața sa chinuită, aproape fără frunte, se întipărea o expresie de spaimă copleșitoare, o frică animalică, la care nu puteai suporta să asیști. Părea că tocmai frica asta îndupleca întotdeauna soarta și-l ajuta să scape. Tensiunea sa emoțională ajungea la culme când apăsa brusc, strângând ochii și rânjind, pe trăgaci. Se auzea micul declic, după care trupul său cu oasele grele se prăbușea moale pe podea, leșinat dar neatins. Câteva zile zăcea în pat, cu totul golit de vlagă, dar apoi se întrema repede și își relua viața împărțită între cabaret și bordel. Oricât s-ar fi străduit, având totuși o imaginație redusă nu putea cheltui cât câștiga, așa că devenea din ce în ce mai bogat. Se dispensase de mult de girul patronului, devenind el însuși propriul său patron. De ce mai risca era o enigmă. Nu te puteai gândi decât la o singură explicație, dar Dumnezeu știe cât adevăr putea fi în ea, și anume că o făcea pentru un anumit soi de glorie, ca un sportiv care încearcă în orice cursă să se autodepășească. Dacă așa stăteau lucrurile, ar fi fost ceva cu totul nou în privința ruletei, care se făcuse întotdeauna exclusiv pentru bani. Cui i-ar fi trecut prin cap să devină un fel de campion mondial la supraviețuire? Fapt este că Ruletistul deocamdată reușea să mențină acest tempo demential în cursa lui, la care mai alerga un singur concurent: moartea. Și tocmai în momentul în care această cavalcadă clandestină părea că se

înfundă-n monotonie (cei care veneau să asiste la ruletele amicului meu o mai făceau doar din dorința de a-l vedea odată curățându-se, nu ca să mizeze, căci aveau sentimentul, din ce în ce mai resemnat, că mizează contra diavolului), Ruletistul a făcut primul gest de sfidare, care practic a desființat ruleta, pulverizând orice posibilitate de competiție în afară de cea dintre el și tot ce depășește biata noastră condiție. În iarna aceluia an el a anunțat, prin sistemul de informații inefabil, sigur și rapid al lumii ruletei, că va organiza în noaptea de Crăciun o ruletă specială: revolverul va avea *două* cartușe în butoiaș în loc de unul singur.

Șansele de scăpare erau acum doar de trei la una, fără să mai socotim reducerea progresivă a șanselor după mai multe jocuri. Mulți cunoscători, chiar și după moartea Ruletistului, mai socoteau că această ruletă de Crăciun a fost de fapt lovitura sa de geniu, și că tot ce a urmat, deși mai spectaculos, n-a fost decât o consecință a acestui gest. Am fost de față la ruleta de Crăciun. Sala subterană era a unei fabrici de coniac și păstra mirosul de băutură chimică, proastă. Deși era mai mare decât oricare alta pe care o văzusem, în noaptea aceea era plină până la refuz. Oriunde priveai, întâlneai figuri cunoscute, ofițeri și pictori, câțiva preoți bărboși, industriași și femei mondene, toți surescitați de inovația neașteptată adusă ruletei. Tabla pe care doi tineri în cămăși scriau cotele pariurilor ocupa tot peretele din spatele lădiței pe care trebuia să se urce Ruletistul. Acesta apărură după un timp, abia străvâzându-se prin fumul albastru din hrubă. Urcă pe ladă și, după tot acel ceremonial al verificării amănunțite a armei și cartușelor, care dură mai mult decât de obicei, căci nimeni nu-și refuza plăcerea să mângâie aproape voluptuos țeava revolverului, luă pistolul, îl încarcă, vârând cele două cartușe la întâmplare

în orificiile butoiașului, pe care îl puse în rotație trecându-și palma peste el. Micul răs zimțat se auzi din nou în liniștea sălii, dar, ca întotdeauna, liniștea nu se tulbură cu nici o explozie și pe pereții văruiți nu se întinse nici o floare de sânge. Ruletistul se prăbuși de pe lădiță în brațele celor din primele rânduri, răsturnând pahare și rostogolind fișicuri de monezi de pe măsuțele improvizate. Am plâns atunci ca un copil, de emoție și disperare, căci pariasem o sumă care pentru mine era uriașă și pierdusem, ca toți cei care se înverșunau cu atât mai mult cu cât părea evident că Ruletistul avea o șansă monstruoasă. Am ieșit, ca întotdeauna, în grupuri mici din vizuina întortocheată și, cu toată noaptea de-afară, cu toată liniștea cartierului periferic, ne-am simțit tot drumul vizați de-o privire parcă dizolvată în tot ce ne înconjură, în stratul orbitor, fluorescent, de zăpadă depus peste tot, în vitrinele împodobite cu brăduți și stele de hârtie argintie, în rarii trecători încărcăți de pachete și copiii înfolfiți, cu fularele peste nas și gură. Câte o femeie îmbujorată de frigul umed, zgribulită în haina de blană, își trăgea prietenul sau soțul în fața vitrinelor cu cizme și cu eșarfe, care puneau pe fața lor umbre turcoaz, azurii, violete. Drumul meu spre casă trecea pe lângă parcul copiilor, unde un popor de prichindei mânjiți de acadele se opreau năuci în fața căsuțelor unde se vindea limonadă și turtă dulce. Un tată gros îmbrăcat, care trăgea după el pe ghețuș sania călărită de fetița lui, mi-a făcut cu ochiul. Era un patron pe care îl cunoscusem la altă ruletă. Brusc m-am simțit oribil.

Firește că îmi promiteam mereu să mă rup de lumea ruletei. Dar în vremea aceea publicam și câte două sau trei cărți pe an, aveam acel gen de succes care precede o mare tăcere și apoi uitarea. Cu fiecare nouă carte, mă refăceam

după pierderile de la ruletă și mă înfundam iarăși acolo, sub pământ, unde se pare că o presimțire a cărnii și scheletului nostru ne atrage încă din timpul vieții. Lucrul de care mă mir acum cel mai mult este conținutul „idealist“, „gingaș“ al acelor cărți, d'annunzianismul grețos în care mă complăceam. Cugetări nobile, gesturi princiare, horbote de mătase, *mots d'esprit* scânteietoare și un povestitor înțelept, atoateștiutor, care făcea cu substanța fără substanță a istorisirilor lui mii de scamatorii delicate. Odată intrat din nou în conspirația ruletei, nu se putea să nu mă izbească imediat, ca un val din ce în ce mai fierbinte, mai surescitat, știrile despre noile reguli ale jocului impuse tacit de personalitatea copleșitoare a Ruletistului. După ce repetase de încă două ori ruleta cu două cartușe, acesta se văzu atât de bogat și atât de angrenat în zeci de branșe ale industriei țării, ale căror acțiuni le posedă, încât ruleta ca afacere vulgară, ca sursă de existență sau de avere devenise o idee absurdă. Pe de altă parte, cotele sale tindeau să scadă, în ciuda fanaticilor care se ruinau încăpățânându-se să joace împotriva lui. La un singur semn al Ruletistului, tot sistemul pariurilor se prăbuși. Devenise de prost-gust să mai organizezi rulete în care un biet vagabond își duce pistolul la tâmplă. Nu mai existau patroni și acționari, și singurul care mai organiza rulete rămăsese Ruletistul. Dar totul deveni un spectacol, cu bilete de intrare în loc de pariuri, spectacol cu un singur interpret care, din timp în timp, ca un gladiator în arenă, înfrunta destinul. Sălile închiriate deveneau tot mai spațioase. Se renunțase cu totul la tradiția găurii de șobolan, la mirosul de sânge și băligar, la prenumele rembrandtiene. La subsol se aduceau acum mătăsuri grele, cu luciu unuros, pocale de cristal pe mesele cufundate sub valuri de dantelă olandeză, mobilier cu intarsii

florale și candelabre cu sute de prisme și țurțuri de cuarț. În locul berii ordinare se serveau acum băuturi fine în sticle de forme ciudate. Femei în toalete de seară se lăsau conduse până la mese, de unde priveau apoi curioase scena, pe care deocamdată cânta o orchestră din care ieșeau în toate părțile pâlnii aurii de trompetă, gâturi curbe de saxofon, tije grațioase, în continuă mișcare, de trombon. Cred că așa arăta și sala în care Ruletistul s-a produs prima dată încercând revolverul cu *trei* cartușe. Avea acum exact atâtea șanse de a supraviețui câte posibilități de a juca ultima oară jocul acesta dement. Pentru că noua ambianță, luxul ostentativ care învelea ca o crisalidă insecta terifică a ruletei, nu făcea decât să sporească excitația spectatorilor la mirosul morții. Totul era, mai departe, cât se poate de adevărat. E drept că Ruletistul avea acum părul dat cu brianțină și purta smokingul și pantalonii largi ai acelei epoci, dar revolverul era adevărat și gloanțele cu totul reale, iar probabilitatea „accidentului“ atât de așteptat – mai mare ca oricând. Arma a trecut din nou prin toate mâinile, lăsând pe degete un miros fin de ulei. Nici cea mai delicată doamnă din sală nu-și ascundea ochii, în scânteierea violetă a căroră se citea dorința perversă de a vedea ceea ce, unele, doar auziseră despre ruletă: țeasta plesnind ca o coajă de ou și substanța ambiguă, lichidă, a creierului stropindu-le poala rochiilor. De altfel, m-a cutremurat întotdeauna pofta de a fi lângă moarte a femeilor, fascinația lor pentru bărbații care miros aproape metafizic a praf de pușcă. Succesul incredibil la femei al cimpanzeului stupid și scofâlcit, care din când în când se juca cu propria lui viață, trebuie să fi venit de aici. Niciodată cred că nu s-ar fi iubit mai cu poftă acele femei decât după ce ar fi asistat la moartea lui, ajungând acasă cu iubiții lor și aruncându-și pe jos rochiile

însângerate, pătate ca niște pansamente de substanță cenușie și lichid ocular. Dar Ruletistul sui pe lada îmbrăcată în brocart roșu, își duse pistolul la tâmplă și, cu aceeași expresie de spaimă paroxistică pe figură, smuci de trăgaci. Apoi, în tăcerea care suspendă totul timp de câteva secunde, se auzi doar bufnitura corpului său pe podea. După câteva zile de delir la spital, Ruletistul își reluu viața obișnuită. Mi-e greu să uit chipul său torturat zăcând cu fața în sus pe covorul de Buhara de la picioarele lăzii. Altădată, ruletiștii care scăpau erau huiduiți, uneori și bătuți de acționarii disperai; acum însă, amicul meu era aplaudat ca o mare vedetă de cinema, corpul său cufundat în inconștiență era înconjurat cu venerație. Fete tinere se-nghesuiau spre el isteric și erau fericite dacă îl puteau măcar atinge.

Ruleta cu trei cartușe gresate în butoiaș se confundă în mintea mea cu cele care au urmat. Era ca și când trufia diabolică a Ruletistului îl împingea tot mai mult să ofenseze divinitățile hazardului. Curând, el anunță o ruletă cu *patru* cartușe înfipte în cele șase alveole ale butoiașului, iar apoi cu *cinci* cartușe. Un singur orificiu gol din șase, o singură șansă de supraviețuire din șase! Jocul înceta să mai fie joc și până și cel mai superficial dintre cei care ocupau acum fotoliile cu catifea simțea, nu cu creierul, nici cu inima, ci cu oasele, cu zgârciurile și cu nervii, măreția teologică pe care o căpătase ruleta. După ce Ruletistul încărcă arma și puse în rotație butoiașul, stârnind iarăși micul râset sacadat de metal negru, bine uns, piesa hexagonală, grea de cartușe, se opri cu singurul loc gol în dreptul țevii. Declicul trăgaciului, care sună în sec, și căderea Ruletistului fură înconjurate de-o liniște sacră.

Cuprins

PROLOG

Ruletistul / 7

NOSTALGIA

Mendebilul / 37

Gemenii / 79

Rem / 205

EPILOG

Arhitectul / 367